

Čuvena veleposednička porodica Dunderški, koja je ubrzo postala sinonim za moć i bogatstvo ostavila je traga po ovoj našoj prelepoj ravnici. Od Srbobrana, Novog Sada, Kulpina, Čelareva, Hajdučice, Novog Bečeja...staza posuta dukatima i zlatom ove uvažene srpske porodice s kraja XIX veka.

Doselivši se iz okoline Gacka još početkom XVIII veka, Avram Dunder (u prevodu zidar) kopajući za nadnicu kraj reke Tise pronalazi kaljav ćup sa zlatnicima. Druga legenda kaže da je Avram pomogao turskom velmoži da pređe na drugu obalu reke u vreme austro- turskog rata 1711. I da ga je ovaj bogato nagradio. Legende se pričaju, ponešto se dodaje, ponešto oduzima, ali ugled i moć ove porodice sticao se generacijama. Tokom XVIII veka bogatstvo porodice Dunderški se uvećavalo. Stari Gedeon kupovao je zemlju i posede vlastele, obnavljao i gradio nove dvorce i letnjikovce širom naše pitome ravnice.

Lazar Dunderški, najmlađi je sin Gedeona Dunderskog, čuvenog Gece i njegove žene Perside.

Leta Gospodnjeg 1855., Lazar se ženi ćerkom sentomaškog paroha, Sofijom Georgijević. Sa njom je imao 11-oro dece a preživelo ih je petoro: Olga, Milka i Jelena - Lenka, kao i dva sina Gedeon i Đorđe. Njegov kapital od 240 lanaca oranice u Srbobranu za kratko vreme se uvećao. Ogromni zemljišni posedi, oko 7.000 jutara zemlje, potom spahiluk Crna Bara u Banatu, industrijska preduzeća u Čebu (današnje Čelarevo), spahiluk Kamendin u Novom Sadu, spahiluci u Hajdučici i pustara Kirta, Kulpin, Novi Bečej i veliki spahiluk u Peštanskoj županiji, bili su kruna njegove moći. U svom dnevniku, Lazar je zapisao: „Moj mili Otac zdravo je bojažljiv bio, a ja sam za kupovinom Čeba ludovao, šta više mojoj Soki naglašavao, sačuvaj me Bože da mi dete umre, samo to ću većma zažaliti od Čeba ako ga ne kupim...”

Lazar Dunderški je bio veliki trgovac žitaricama, industrijalac, pivar, sa ogromnim

kompleksima fabrika špiritusa, tepiha i tkanina za nameštaj, napredni poljoprivrednik, veliki trgovac hranom i stokom u Ugarskoj, uvaženi član Matice srpske, humanista i dobrotvor. Ostao je zapamćen i kao mecena poznatim umetnicima onog vremena, kao i Srpskog ženskog podmlatka. Poklonio je 380.000 kruna za podizanje zgrade doma Srpskog pravoslavnog devojačkog vaspitavališta u Budimpešti „Angelineum”. Veliki darodavac bolnicama, Sanatorijumu kraljice Jelisavete, Crvenom krstu u Srbiji i Crnoj Gori tokom Balkanskih ratova. Bio je ktitor i priložnik Tekelijanuma u Pešti i fonda svetog Save, Srpske veroispovedne ženske škole u Kulpinu...

Bio je savremenik i prijatelj velikana kao što su: Mihajlo Pupin, Uroš Predić, Mihajlo Polit - Desančić, J.J. Zmaj, Jovan Bošković, Paja Jovanović, kralj Aleksandar Karađorđević, kraljica Marija, knez Pavle i kneginja Olga, kao i mnogim drugim uticajnim ličnostima onog doba. Ali, posebno prijateljstvo vezivalo je Lazara za imenjaka - Lazu Kostića.

Najmlađu ćerku Lazara i Sofije Dunderski prelepu Jelenu - Lenku, Lazar je upoznao kao devojčicu, jer je kao veliki prijatelj i kum porodice Dunderski bio čest gost u njihovom domu. Lazar Kostić, jedan od najobrazovanijih Srba romantičara XIX veka, bio je neobična i kontraverzna ličnost srpske književnosti onog doba. Večiti buntovnik, često je dolazio u sukobe sa zvaničnom politikom. Na poziv kneza Nikole odlazi na Cetinje i tamo radi kao urednik zvaničnih crnogorskih novina. U Crnoj Gori provodi više godina i tek nakon poziva Lazara Dunderskog vraća se u Srbiju i na imanju Lazarevom zatiče prelepu devojku duge plave kose i nebesko plavih očiju - Lenku Dunderski. Devojka od 21. godine, obrazovana, lepa kao slika, talentovana, samostalna, društvena dama, očarava pesnika. Ali ni Lenka ne ostaje ravnodušna. Pesnik razbarušene kose, rečit, duhovit, načitan sa krajnje čudnim manirima i pogledima na svet, upravo postaje njen ČITAV SVET! Intelektualac, doktor prava, profesor novosadske gimnazije, prvi prevodilac Šekspira u Srbiji, poliglota, nadareni pesnik romantičar, uvukao se u njeno srce i dušu poput dobrog duha iz lampe... Ljubavni zanos i čežnja okivaju njeno srce i dušu...

Dvorac Sokolac u Novom Bečeju, prelepo imanje Lazarevo, često je bilo mesto sastanka dvoje zaljubljenih. Mesto inspiracije za duge šetnje i razgovore dvoje ljubavnika. Velelepni letnjikovac, koji su zvali i „Veliki salaš”, sa ogromnim imanjem i parkom, mirisnom prirodom okićenom stoletnim platanima, kao dvorac iz bajke uzdiže se u sred plodne banatske ravnice, svedok je jedne ljubavi koju ni smrt nije mogla rastaviti.

Lenkin dnevnik: Sokolac, leto 1894.

„Namolovan mi portret. G. Uroš je to uradio znalački, majstorski. Imam nešto više melanholičan pogled nego kad je slika početa (ali kakav bih, ah, inače mogla imati!), ali sve je tu dobro pogođeno: i moja plava kosa i kika i vrat i ruke – i naročito balska haljina od moje prabake, sa lentom i cvetovima od čipke na golim ramenima. I vaza pored stola sa ljiljanima u nežnom desenu haljine, i žute ruže (avaj, simbolične za moje raspoloženje). Sve to u nežno plavoj draperiji i pozadini koja odudara od portreta svih ostalih naših predaka u Sokolcu. Otac je veoma zadovoljan slikom i bogato je nagradio g. Uroša. I ja sam zadovoljna, ne bih mogla reći oduševljena zbog mog trenutnog stanja, ali slika je lepa i sobom sam zadovoljna na njoj. Ko zna, možda će taj portret ostati jedini trag od mene, da sam ikada postojala na ovome svetu. Visiće iznad mog (ah, bračnog kreveta), pored velikog ogledala u mojoj sobi. Kad god sednem za svoj schreibentisch od sada će me sa strane uvek posmatrati još jedna Lenka. Ah, da ga bar

vidi Onaj kome je namenjen!“

Dani ispunjeni ushićenjem, čekanjem, čežnjom...radosti njegovog dolaska na Sokolac...kao da se i sada mogu čuti predivne sonate sa njenog klavira... Balovi i prijemi kod Velikog Lazara bili su najraskošniji, kao i kočije i gospoda koja su dolazili na svečane balove, izmešani mirisi najfinijih francuskih parfema i melodije koje i sada odzvanjaju ovim dvoranama...I Lenkin dugoočekivani ples sa zvezdom večeri - Lazom Kostićem.

Sokolac, leta Gospodnjeg, 1891.

„Danas sam se prvi put pogledala u ogledalu u mojoj sobi - onako kako me je on gledao čitave te nazaboravne večeri. Znam, znam, moja plava kosa i oči, i struk, nisu ostavljali ravnodušnim ni mladiće u Beču. No, ja sam odmahivala na sve i nisam tome pridavala pažnju očekujući čas kada ću osetiti da mi to govori onaj pravi. Pa se lecnuh. Nije li pravi stigao? Još jednom napravih okret pred ogledalom, raspuštene kose, koja mi je inače, uvek savijena uz pomoć moje dadilje Bebice, pod kapicom ili pod šeširom. Ah, Bože, šta sve krije, kakve tajne u ljudskim osećanjima? Moram sići dole.“

Dvorac Sokolac kraj Novog Bečeja, Lazar je želeo da pokloni svojoj mezimici Lenki u miraz ali, na žalost, letnjikovac sa imanjem nije dočekao prelepu Lenku da u njemu uživa sa svojom porodicom. S toga Lazar ovo imanje poklanja svojoj starijoj ćerki Emiliji – Milki, koja se udaje za grofa Ivanovića.

Prelepi Sokolac građen u klasicističkom stilu, tipa je poljskih dvoraca koji su u to vreme bili uobičajeni. Prizemna pravougaona građevina sa naglašenim ulaznim portikom koga nose četiri stuba, pokriven je crepom, čini glavni ulaz u zgradu. Zadnja fasada takođe ima pokrivenu terasu sa šest manjih stubova, četvoroslivni krov i osmatračnicu koja daje posebnost ovom letnjikovcu. Ono što je bio raritet u ono vreme je prostrana kuglana u suterenu ovog zdanja. Brojni ekonomski objekti, štale, konjušnice, radionice, deo su ovog kompleksa i uz svu raskoš i lepotu oslikavaju nekadašnji način života srpske vlastele.

Uređen park i šuma kraj letnjikovca, cvrkut bezbroj ptica, godišnja doba u čarobnom izdanju, ljubavna priča bez kraja i lepota banatske ravnice – daju dvorcu Sokolac jedinstvenost.

Sa jednakom ljubavi i strašću, pesniku mlada devojka postaje opsesija, ali velika razlika u godinama, kao i veliko prijateljstvo sa njenom porodicom, sprečavaju ga da tu ljubav i zanos kruniše brakom. Zabranjena ljubav, čežnja, susreti, pisma, snaga ljubavi koja je morala biti skrivana od sveta, od sebe rešavao je begom u manastir Krušedol. Da tamo zaboravi svoju Lenku. Provodadžisanje oko njene udaje za čuvenog naučnika Nikolu Teslu...da to je spas. I na kraju njegova ženidba Julijanom Palanački. To je kraj.

Lenkin san o putovanju u Veneciju sa Lazom ostaje nedosanjan jer on odlazi sa nekom drugom u tu istu Veneciju... Dani tuge i bola nižu se kao biseri na đerdanu...

Lenka Dunderski umrla je na dan Svetog arhanđela Mihaila 1895. godine u svojoj 25-oj godini, sama u tuzi i neostvarenoj ljubavi. To je dan kada vernici odlaze da se poklone pravoslavnoj ikoni Bogorodice u Veneciji. Lekari vele da je umrla od tifusne groznice ali, njeni dnevници govore drugačije:

(Poslednji zapis)

“Sutra je moj dvadeset šesti rođendan. Što sam proživela za ovih pet godina? Samo patnju. Ljubav je patnja i više ne bih mogla da volim. A čemu onda život bez nje? Doveka sedeti u roditeljskom domu? Jer ja ne mogu više voleti. Da, sutra mi je rođendan. Darivaću i sebe i Njega najskupocenijim darom: koji je večan i koji se ne zaboravlja. Bar dok on bude živ. Znaće on. Razumeće sve...”

Neutešni Kostić utehu pronalazi u crkvi Gospe od Spasa - Santa Maria della Salute, i nakon 15 godina njoj, i samo njoj u čast, nastaje pesma nad pesmama, oda najvećoj ljubavi, kojoj ni nebo nije granica, večitoj inspiraciji i nesanici njegove duše - Lenki Dunderski.

“Tad moja vila preda me granu,
Lepše je ovaj ne vide vid;
Iz crnog mraka divna mi svanu,
ko pesma slavlja u zorin svit;
svaku mi mahom zaleči ranu,
al težoj rani nastade brid:
Što ću od milja, od muke ljute,
Santa Maria della Salute?”

Ljubav pretočena u pesmu i snove, ljubav veća i od večnosti...nesanica i po koji san koji izgleda kao stvarnost... Kada čujemo ove predivne stihove, kada prošetamo njihovim stazama koje vode u neznano, čujemo šapat prošlosti kada hodamo ovim imanjem i kada slike ožive i progovore reči koje samo srce može da čuje, osetićemo sve njene radosti, čežnju, sreću, tugu...